DOI: 10.33766/2524-0323.92.38-53
УДК 342.79

М. А. Самбор,
кандидат юридичних наук,
начальник сектора моніторингу
Прилуцького відділу поліції Головного управління
Національної поліції в Чернігівській області
(м. Чернігів – м. Прилуки, Україна)
e-mail: NIKOLAS783@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ЦІННІСТЬ ТА ФУНКЦІЯ

У статті досліджуються громадянське суспільство в Україні, його розуміння та місце права на свободу мирних зібрань у сучасному громадянському суспільстві. Указано, що громадянське суспільство не здатне існувати та розвиватися, а й зароджуватися без реалізації громадянами їхнього права на самовизначення, зокрема права на свободу мирних зібрань. Однак, важливим є правове регулювання права на свободу мирних зібрань, яке повинно відображати свободу здійснення цього права виключно в межах та в спосіб, визначених Конституцією та законами України.

Автором зауважено, що право на свободу мирних зібрань виступає цінністю громадянського суспільства, критерієм демократії відносин у суспільстві.

Ключові слова: громадянське суспільство, право на свободу мирних зібрань, функція, цінність.

Постановка проблеми. Соціально-політичні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлені змінами в ментальності українського народу, стали, на наш погляд, наслідком формування нових цінностей українського суспільства, де превалюють те особистості, які народилися, зросли за часів незалежності, яким не притаманні державно-імперські обмеження, засилля, що були невід'ємною складовою суспільного життя українців у тоталітарній радянській державі.

Новітній час трансформує зміст суспільних відносин; ряд відносин взагалі втрачає свою суть і стають архаїчними; виникають нові відносини, які потребують ефективного регулювання за допомогою універсального регулятора – права, спираючись на існуючі в суспільстві моральні та релігійні норми, цінності. Змінюються взаємовідносини громадян, суспільства, з одного боку, та держави з іншого, які трансформуються із відносин підпорядкованості соціуму державно-владному механізмові на відносини рівноправних учасників.

У відносинах держави та суспільства важливу роль відіграє організованість останнього, здатність бути рівноправним учасником відносин із державою. У цьому контексті важливим є організуюча здатність суспільства використовувати гарантовані державою можливості у вигляді прав і свобод, спрямовані на досягнення соціально значимих цілей. Права і свободи, які має людина, спрямовані на задоволення її інтересів, прогресивний розвиток особистості, утвердження суспільних ідеалів та прагнення суспільства, формування нових темпорально-правових засад, що відображають особливості ставлення до взаємовідносин держави, з одного боку, та

суспільства, окремих груп людей, зрештою, людини, з іншого боку, осмислення їхнього змісту в конкретний часовий проміжок розвитку учасників — держави, суспільства, його інституцій та людини.

Одним із прав та свобод, що, на наш погляд, відображає соціальну сутність людини, забезпечує її соціальне існування, прагнення та можливості задоволення інтересів є право на свободу мирних зібрань. Саме право на свободу мирних зібрань, переконані, творить умови, у яких здатна всебічно розвиватись особистість, змінюватися суспільні відносини в напрямку формування громадянського суспільства, як суспільства, де людина є найвищою соціальною цінністю; за нею не лише визнаються, а й гарантується свобода здійснення її прав і свобод без жодних неправомірних утисків чи впливу з боку держави та її апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі дослідженню стану громадянського суспільства, його формуванню та розвитку присвячено чимало праць, у тому числі на прикладних аспектах формування та розвитку громадянського суспільства наголошується в публікаціях таких учених, як: С. Бобровник, А. Засць, А. Колодій, Н. Оніщенко, В. Сіренко тощо.

Водночас дослідженню права на свободу мирних зібрань приділяється чимала увага, що видає інтерес дослідників до вказаного предмету. Серед дослідників права на свободу мирних зібрань можна згадати М. Денісову, О. Клименка, В. Нестеровича, М. Середу, О. Тронько тощо. Також значна увага приділяється вивченню практичних аспектів здійснення права на свободу мирних зібрань та забезпечення його реалізації з боку владних суб'єктів у країнах світу, наслідком чого є висвітлення стану здійснення цього права та сприяння у його реалізації у доповідях представників міжнародних організацій за результатами дослідження прав людини в країнах світу [17; 18].

Незважаючи на те, що стан розвитку громадянського суспільства та здійснення права на свободу мирних зібрань мають достатнє науково-практичне обґрунтування, залишається малодослідженим роль права на свободу мирних зібрань у становленні та розвитку громадянського суспільства, а також залежність цього права, так само як і громадянське суспільство, як умова здійснення права на свободу мирних зібрань, що дозволяє сформулювати висновок про наявність системних зав'язків цих соціально-правових явищ у сучасному світі, їх взаємозалежність та взаємообумовленість.

Формулювання цілей. Ураховуючи викладене, *метою* статті обрано дослідження взаємозв'язків права на свободу мирних зібрань та громадянського суспільства, їх взаємозалежність та функції.

Виклад основного матеріалу. Україна проголосила себе суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, що знайшло відтворення в статті 1 Конституції України [8]. Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди в суспільстві. Основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної

допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї, зазначається у п.2.1. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі № 1-11/2012 за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України [9]. Визнання та проголошення прав і свобод людини, їх належність кожній особі, ствердження про демократичну, соціальну та правову державу з боку держави, як соціального інституту, неможливе без усвідомлення сприйняття вказаних соціальних цінностей саме суспільством, яке є невід'ємною складовою держави, як політико-територіального об'єднання людей. Як наслідок, саме здійснення та реалізація прав і свобод людини, зокрема тих, що визначають соціальну сутність людини, у суспільних відносинах дають підстави для твердження про те, що дане суспільство є громадянським або ж має ознаки такого суспільства. Одним із таких прав є право на свободу мирних зібрань.

На нинішньому історичному етапі розвитку людства, державотворення і правотворення, соціальної організації людства саме поняттям «громадянське суспільство» позначаються суспільства з високим рівнем соціальних зв'язків та розвитку, де визнаються передові для сучасності ідеї цінностей – людини, її прав і свобод, а також створені відповідні механізми забезпечення реалізації, захисту та охорони визначених цінностей. Притаманним для громадянського суспільства є не лише декларування, визнання прав і свобод людини, а головне, що вирізняє громадянське суспільство від інших, – це умови для фактичного здійснення цих прав і свобод усіма і кожним у реальних суспільних відносинах, коли держава в особі її апарату створює всі можливості для реалізації цих можливостей, а також охороняє і захищає носіїв цих прав і свобод.

Отже, право на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві має бути не лише задекларованим, зокрема в нормах права, а й знайти свободу реального його здійснення.

Ураховуючи підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо впровадження реформ, на підтримку ініціативи громадянськості, а також з метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, передусім з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, керуючись ч. 2 ст. 102 Конституції України та відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України, затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, прийняття якої зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики в різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем. Розроблення нової Стратегії обумовлено змінами основних тенденцій розвитку громадянського суспільства, зростанням його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, проведення антитерористичної операції, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Стратегія спирається на базові цінності відносин між демократичною державою і громадянським суспільством, зумовлена становленням такого суспільства як основи народовладдя та прагненням створити належні умови для ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу задля модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх [10]. Переконані, що наявність самої Стратегії не гарантує трансформації суспільних відносин у громадянське суспільство. Досягнення зазначеної мети можлива за наявності практичних кроків з боку усіх учасників суспільних відносин, перш за все держави, яка являє собою об'єднання людей, котра має виражати і втілювати інтереси як окремих громадян, так і їх груп, незалежно від того, на основі чого останні створені та існують. Безперечним прогресивним кроком є визнання існування права на свободу мирних зібрань та можливість його здійснення кожною особою.

Громадянське суспільство являє собою високий рівень стану соціальної системи [15, с. 19]. Слід усвідомити, що не держава формує та розвиває громадянське суспільство. Держава — лише продукт суспільних відносин, один із інститутів суспільства, хоча, і без перебільшення, найбільший, якому притаманно фокусування можливостей влади над ним. Визнання за суспільством та його членами певних можливостей у виді прав і свобод демонструє конформізм держави до потреб суспільства, незважаючи на прагнення суб'єктів, які управляють цим інститутом (державою), реалізовувати власні інтереси. Лише громадянське суспільство як унікальна форма самоорганізації суспільства дозволяє стримувати інститут держави. Засобом такого стримування є права і свободи, серед яких особливе місце посідає право на свободу мирних зібрань, оскільки останнє володіє притаманними лише йому змістом свободи, функціями, яке здатне виконувати в громадянському суспільстві.

У загальноприйнятому розумінні громадянське суспільство є сукупністю соціальних утворень, які об'єднані певними специфічними інтересами, зокрема, економічними, етнічними, культурними тощо, що реалізуються поза сферою діяльності держави, а також надають можливість в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя контролювати дії держави. Таким чином, громадянське суспільство являє собою сферу життєдіяльності людей, що є вільною від

впливу безпосередньо з боку держави, її посадових осіб, але при тому вона організована та внутрішньо впорядкована, взаємодіє із державою, а також сферу, у якій люди мають можливість реалізувати свої права та інтереси, об'єднуватися у відповідні групи та організації [7, с. 91]. У сучасному світі неможливо абсолютно стверджувати про самостійність, до певної міри, ізольованість громадянського суспільства від держави. Навіть конституції країн світу, які за своєю суттю виражають природу держави та її стосунки із суспільством, у тому числі у формі громадянського суспільства, містять у своєму змісті результат досягнутого компромісу про обмеження повноважень держави, з одного боку, та визнання останньою свободи суспільства від втручання держави та її апарату в суспільні відносини. Найбільш яскраво такий компроміс виявляється у закріпленні, визнанні та забезпеченні здійснення прав і свобод людини.

Громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів та відносин, які покликані сприяти реалізації інтересів індивідів і колективів. Ці інтереси і потреби виражаються і здійснюються через такі інститути громадянського суспільства, як: сім'я, церква, система освіти, наукові, професійні об'єднання, організації, асоціації, що здійснюють свою діяльність на основі реального самоврядування (територіальні, виробничі, просто за інтересами) [5, с. 174]. Принагідно маємо заважити, що держава не бажає випускати зі сфери свого впливу будь-яку форму організації суспільства, у тому числі й громадянське суспільство, намагаючись визначати правила гри.

Громадянське суспільство є характеристикою суспільства з точки зору його самоорганізації, ступеню розвитку демократії, реалізації прав і свобод людини і громадянина, виконання громадянами своїх політичних обов'язків як носіїв суверенітету, як джерела влади, як свідомих суб'єктів політичної діяльності, як людей, відповідальних за наслідки своїх дій, за майбутнє всього суспільства [1, с. 3].

Поняття громадянського суспільства як системи суспільних відносин, де відповідні індивіди та організації пов'язані між собою правовими, економічними та іншими інтересами і мають можливість діяти вільно та на власний розсуд у умовах розвинутого самоврядування й переходу власних повноважень і відповідальності від органів державної влади до місцевого самоврядування та суспільних об'єднань громадян, не порушуючи при тому законних інтересів інших осіб і суспільства в цілому [13, с. 6], продовжують діяти на основі ухвалених державою загальнообов'язкових правових норм, унаслідок чого держава зберігає можливості впливу на громадянське суспільство, його інститути та відносини всередині нього.

Громадянське суспільство – це система суспільних відносин, що спрямовані на мобілізацію та захист суспільством і його представниками, як індивідуальними, так і колективними, своїх легітимних прав та інтересів у всіх сферах суспільного та державного життя [3, с. 19]. Така інтерпретація поняття громадянського суспільства визначає межі зіткнення інтересів суспільства та держави, якими виступають права і свободи людини. Лише за умови єдності спрямованості держави на формування та розвиток громадянського суспільства, шляхом створення умови свободи здійснення суб'єктами їх прав, свобод та інтересів, громадянське суспільство має право на існування, а його члени мають можливості свободи здійснення їхніх прав, свобод та інтересів.

Громадянське суспільство — це сила, що перебуває з державою в постійній складній, суперечливій, діалектичній єдності [5, с. 51]. Громадянське суспільство набуває свого істотного покликання, коли публічно-вольова складова держави має витоком саме суспільний інтерес, який спрямовує ухвалення відповідних рішень, у тому числі й норм, спрямованих на задоволення інтересу першоджерела цієї влади — людини, а в сукупності — народу, на задоволення суспільних інтересів. За таких умов діалектика у відносинах держави та громадянського суспільства має єдиний висхідний вектор розвитку, який єднається й цінностями, що перебувають у змісті й держави, і громадянського суспільства. Для досягнення якісного результату держава має унікальний апарат, а громадянське суспільство здатне виявляти та усувати асиметричність чи дисбаланс діяльності держави та її апарату.

Громадянське суспільство характеризується: 1) демократичністю; 2) соціальною спрямованістю; 3) урегульованістю соціально справедливим правом [11, с. 13]. Стосовно урегульованості вітчизняного суспільства соціально справедливим правом хотілося б зазначити, що найбільш істотною його проблемою є відпрацювання моделі соціально справедливого права, тобто відповідного типу праворозуміння, яке відповідає уявленням більшості людей про соціальну справедливість. Ідеться про те, що через трансформаційні процеси та необхідність зміни методології правознавства вітчизняна юридична наука проголосила про свою відмову від нормативного розуміння права та переходу до нових видів праворозуміння (природного, соціологічного, комунікативного) [11, с. 14]. Можемо підсумувати, що громадянське суспільство нерозривне із демократичною і правовою, соціальною державою, де остання є знаряддям громадянського суспільства в утвердженні людини, як найвищої соціальної цінності, а її права, свободи та інтереси визначають не лише спрямованість діяльності держави, та їх здійснення є невід'ємною складовою існування громадянського суспільства. Однак, це не означає те, що громадянське суспільство позбавлене можливості ефективно впливати на діяльність держави та її апарату щодо визначення для останнього соціально-правового та політичного руслу розвитку в напрямку утвердження та розквіту інститутів громадянського суспільства та цінностей останнього. Демократична і правова держава, як оболонка громадянського суспільства, визначає «правила гри» суб'єктів громадянського суспільства, якими виступає співвідношення прав й обов'язків членів цього суспільства. Саме права, свободи та інтереси здатні впливати на перетворювати інститут держави на інститут громадянського суспільства, діяльність якого обмежується індивідуально-вольовою сферою діяльності особистості, свобода поведінки встановлюється із урахуванням прав, свобод та інтересів інших членів громадянського суспільства.

Єдиним показником, яким може пишатися Україна, є «громадянське суспільство», що стало центральним стовпом української демократії. Масові протестні рухи стали джерелом набору нового покоління громадянських активістів. Акції протесту по-справжньому наочно продемонстрували самоорганізаційний потенціал громадськості [4, с. 94]. Масові рухи, а, як на наш погляд, спільний вияв соціальної активності із відстоювання загальних та індивідуальних інтересів груп населення, об'єднаних різними чинниками, зумовлений використанням проголоше-

них та визнаних державою прав і свобод, свідчить про усвідомлення членами громадянського суспільства своїх можливостей та здатності використовувати наявні права і свободи, які держава зобов'язалася гарантувати, охороняти і захищати, у протидії останній із використанням свободи дій та вибору.

Імовірно, держава, усвідомлюючи необмежену сферу свободи громадянського суспільства, прагне створити межі такої свободи, у рамках якої можливе громадянське суспільство, а поза його межами останнє втрачає свою соціальну, правову складові. Очевидно, що для поширення та пропагування таких ідей, держава розробляє і впроваджує різноманітні стратегії, програми та концепції. Хоча, з іншого боку, такі програмні матеріали потрібні перш за все для самої держави, аби мати можливість розвиватися за обраним курсом та не допускати відхилень, зокрема і частини створення прецедентів невинновданого обмеження свободи людини.

С. Сунегін переконує, що, з одного боку, суспільні відносини все більше формально унормовуються за допомогою права на всіх його рівнях, а з іншого – право як особлива соціонормативна система все більше втрачає свій авторитет у суспільному житті, який, як свідчить практика, не поліпшується шляхом прийняття все «кращих» і «кращих» законів. Указаний парадокс ускладнюється ще й тим фактом, що мова йде не про авторитарні та тоталітарні, а демократичні політичні режими. Право, як і будь-яка інша об'єктивно функціонуюча в суспільстві соціонормативна система, відтворює у своєму змісті визначену ціннісну матрицю позитивної організації суспільного життя, що має ієрархічну будову. Конкретний зміст цієї матриці на внутрішньодержавному рівні визначається насамперед на рівні конституції як найвищого за юридичною силою та найавторитетнішого акта у будь-якій державі, а деталізується у нормах галузевого законодавства, якими оформлюється визначений правовий режим здійснення прав і обов'язків учасників відповідних відносин. Поряд із внутрішньодержавним рівнем ретрансляції вказаної ціннісної матриці, її зміст представлений також на рівні міжнародного права, та, що не менш важливо, відтворюється в інших механізмах впливу на волю і свідомість, а отже, на поведінку та діяльність індивідів. Причому основна проблема полягає в тому, що ціннісна шкала суспільного та індивідуального розвитку, представлена в сучасному демократичному праві та відтворена у діяльності багатьох інших соціальних інститутів, не лише не враховує об'єктивно функціонуючу складноорганізованість людського життя, а й передбачає спрощений, примітивний та по суті помилковий шлях досягнення так званого «суспільства добробуту» (або, як на нашу думку, «громадянського суспільства»; зауважено нами – М. С.) ефективність правової системи, тобто її реальна здатність забезпечувати законність і правопорядок у суспільному та державному житті, залежить не лише від ступеню формального закріплення та відображення в змісті правових норм загальної мети нормативних засад організації людського співжиття, а й від безпосереднього сприйняття та усвідомлення їхнього змісту з боку індивідів як такого, що відповідає єдності їхньої цілісної соціокультурної традиції та найбільш повно й точно узгоджується зі складністю та багатоаспектністю соціального буття в цілому. Правова система, з огляду на соціальний вимір її регулятивно-охоронного

впливу, об'єктивно не здатна самостійно або автономно від інших соціальних регуляторів забезпечити реальний правопорядок у суспільстві та його прогресивний розвиток [20, с. 129-130].

Переконані, що держава, ухвалюючи нормативно-правові акти, зокрема конституційні, які демонструють своєрідний суспільний договір між суспільством та державною владою, спрямовані на забезпечення суспільних інтересів і встановлення правових обмежувачів втручання держави в існування суспільства та окремих його членів у виді прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства, бере на себе обов'язок із втілення інтересів громадянського суспільства в реальні суспільні відносини, тим самим підтримуючи правопорядок та реалізуючи інтереси громадянського суспільства. Водночас зауважимо, що не кожна держава згоджується втілювати інтереси громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод людини, створення ефективних умов їх безперешкодної свободи здійснення, а навпаки – всіляко обмежує права і свободи, інтереси суспільства на угоду інтересам та волі представників такої держави. Тоді держава набуває рис і всіх ознак антидемократичної держави, а її громадянське суспільство трансформується в суспільство рабів, людей безправних.

Демократична за своїм зовнішнім оформленням та своєю суттю держава прагне до розвитку громадянського суспільства, його інститутів. На цьому шляху важливим є визначення ключового вектору та заходів, що мають втілюватися демократичною державою в напрямку утвердження та розвитку громадянського суспільства.

Основним стратегічним документом, спрямованим на створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, є Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства [12, с. 9]. Упевнені в тому, що такий підхід до розвитку інститутів громадянського суспільства, коли останній має здійснюватися в напрямку, визначеному державою, є нічим іншим, як намаганням держави, як політико-територіальної організації влади, «узяти під контроль» розвиток громадянського суспільства, підпорядкувати його інтересам суб'єктів, які зосередили у своїх руках владу країни.

Розбудова правової держави і формування громадянського суспільства переслідують одну спільну мету: соціальні інститути покликані служити людині, захищати її права та інтереси [5, с. 172]. Правова, демократична, соціальна держава слугує становленню, утвердженню та розвитку громадянського суспільства. Разом не слід забувати про те, що права, свободи та інтереси людини не є продуктом *етатистської теорії* та є наслідком продуктивної діяльності держави, а є результатом свідомого сприйняття природно-правової теорії походження взаємовідносин людини й держави, а відтак і прав, свобод людини, які за певних умов є фактором стримування сваволі держави, її апарату та окремих посадовців, а також того розсуду, який держава отримує від власного народу.

Одним із таких прав, що має постійний у часі характер, на відміну від права обирати і бути обраним (обрання органів державної влади та місцевого самоврядування), та здатне впливати на співвідношення громадянського суспільства, його

інститутів, окремих людей, з одного боку, та держави з її апаратом – з іншого, знаряддям струмування інтересів держави, які можуть суперечити інтересам громадянського суспільства, є право на свободу мирних зібрань.

Право на свободу мирних зібрань здатне і виконує ряд функцій із виявлення, об'єднання, представництва інтересів окремих людей, суспільних інститутів, громадянського суспільства в цілому, а також позиціонування цих інтересів перш за все з інтересами держави, апарату держави та тих суб'єктів, які здобули й утримують державну владу.

Функції громадянського суспільства є основними напрямками та видами цілеспрямованого легітимного впливу його інститутів та окремих членів на розвиток суспільства, формування внутрішньої та зовнішньої політики держави. У сучасному переліку функцій громадянського суспільства в умовах євроінтеграції повинні бути використані найновіші популярні теорії, у яких автори намагаються впровадити концепцію громадянського суспільства в сучасні реалії, з урахуванням інтеграційних процесів та глобалізації [6, с. 78]. Усвідомлюючи зміст функцій, цілком прийнятним буде віднесення права на свободу мирних зібрань до активних функцій громадянського суспільства за допомогою якої громадянське суспільство, окремі його інститути або й окремі члени здатні демонструвати та відстоювати власні інтереси у відносинах із державою, забезпечуючи ефективний вплив громадянського суспільства на апарат держави (у демократичному суспільстві, тоді як за антидемократичного суспільства право на свободу мирних зібрань, як функція громадянського суспільства втрачає свій зміст та призначення. Свідченням цьому є Республіка Білорусь, де майже пів року громадяни, використовуючи гарантоване їм право на свободу мирних зібрань, висловлюють обурення антидемократичними за своєю суттю проведенням та підрахунком голосів із виборів Президента Білорусі. Грудень 2020 року в Україні також продемонстрував функції права на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві, коли суб'єкти здійснення цього права відстоювали свої економічні та соціальні права на гідний рівень життя та відповідні ціни на газ і його транспортування.

Ураховуючи сказане, переконані, що право на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві виконує функції пошуку компромісу в умовах виникнення конфлікту інтересів між громадянським суспільством, його інститутами та окремими членами, з одного боку, та державою, її апаратом, суб'єктами здійснення державної влади – з іншого.

Водночас право на свободу мирних зібрань є легітимним за дотримання певних умов його здійснення, що вказує на компромісне використання цього права представниками громадянського суспільства у відносинах з державою щодо відстоювання інтересів або забезпечення інших прав і свобод.

Україна має ряд міжнародних зобов'язань щодо забезпечення права на свободу об'єднання, свободу мирних зібрань та доступу до інформації й інші як основи розвитку громадянського суспільства [14, с. 8]. Відтак, можемо вести мову про те, що право на свободу мирних зібрань визнане світовим співтовариством як невід'ємний елемент громадянського суспільства, а його здійснення демонструє рівень розвитку як громадянського суспільства, так і демократії, дотримання прав і

свобод людини в такій державі. Саме право на свободу мирних зібрань та можливості його здійснення, у тому числі й невтручання державних органів у його реалізацію, виступають індикатором визнання рівня демократичності відносин та демократичного режиму в державі під час міжнародного моніторингу.

Суттєво впливає на здійснення права на свободу мирних зібрань, як функцію громадянського суспільства, законодавче регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань. Беззаперечним є необхідність існування правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань, повноважень державних органів або органів місцевого самоврядування із забезпечення реалізації його права. Водночас, маємо констатувати, що занадто правова зарегульованість також негативно позначається на виконанні правом на свободу мирних зібрань його функцій в громадянському суспільстві із виявлення конфлікту та пошуку компромісу інтересів між громадянським суспільством та його інститутами і державою з її апаратом. За разом переконані, що свобода здійснення цього права полягає у відсутності надмірних умов, які повинні виконувати суб'єкти здійснення права на свободу мирних зібрань, та абсолютно визначені повноваження суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення умов здійснення права на свободу мирних зібрань, а також повноважень, якими органи влади можуть скористатися для обмеження чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань.

Поряд із внутрішніми факторами, як-то: низький рівень громадянської активності та організаційної спроможності організації громадянського суспільства, — зовнішнім обмеженням для розвитку громадянського суспільства є недостатньо сприятливе законодавче середовище [14, с. 7]. На жаль, мусимо констатувати, що сучасний стан правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань, забезпечення умов його реалізації, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, підстави обмеження здійснення цього права або його повної заборони, практично не врегульовані нормами позитивного законодавства України, що призводить до необґрунтованого і незаконного застосування адміністративного обмеження та заборони здійснення права на свободу мирних зібрань, наприклад, заборона здійснення права на свободу мирних зібрань в умовах карантину [21].

Наявність відповідного конституційного права громадян (та реальні можливості його реалізації) є важливими ознаками розвитку громадянського суспільства в країні. Власне, громадські неурядові організації є структурним компонентом громадянського суспільства, тими інститутами, що надають цій комплексній та багатовимірній концепції ознак конкретної суб'єктності [2, с. 256], до яких, на наш погляд, слід додати й право на свободу мирних зібрань, як функціональний елемент інститутів громадянського суспільства. Стосовно правового регулювання права на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві, слід зазначити, що врегулюванню за допомогою норм позитивного права необхідно наступні складові змістовні елементи правовідносин зі здійснення права на свободу мирних зібрань: 1) виключні межі, за рамками яких право на свободу мирних зібрань може бути обмеженим або його здійснення забороняється. Таке формулювання обмежень свідчитиме про свободу його здійснення, адже коли визначити межі для здійснення права на свободу мирних зібрань, втрачатиметься елемент свободи

здійснення цього права; 2) умови, які дають підстави для порушення питання про обмеження чи заборону здійснення права на свободу мирних зібрань; 3) виключний порядок та суб'єктів, які уповноважені на ухвалення рішення про обмеження чи заборону здійснення права на свободу мирних зібрань; 4) визначення приводів та підстав для обмеження права на свободу мирних зібрань; 5) визначення суб'єктів, які можуть встановлювати наявність юридичних та фактичних підстав для обмеження чи заборони права на свободу мирних зібрань; 6) нормативне закріплення повноважень суб'єктів державної влади, місцевого самоврядування з моменту надходження сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань до завершення здійснення права на свободу мирних зібрань (це і інформування правоохоронних органів, витребування висновків про відсутність загроз, як підстав для обмеження здійснення аналізованого права, створення умов для безперешкодного здійснення права на свободу мирних зібрань та належних умов для його здійснення, забезпечення правопорядку під час здійснення права на свободу мирних зібрань тощо); 7) абсолютизація судового порядку розгляду питань про обмеження та заборону здійснення права на свободу мирних зібрань.

На сьогодні конституційно-правове утвердження проведення мирних зібрань є симетричною відповіддю на подальше ускладнення суспільства та зміцнення державної влади, за яких зменшувалися можливості громадянина здійснювати вплив на прийняття нормативно-правових актів самостійно та значно їх збільшувало за умови об'єднання радою з питань розвитку громадянського суспільства [19, с. 396-397]. Цілком згодні з В. Нестеровичем у цій тезі, оскільки відсутність спеціальних норм, які б встановлювали додаткові обов'язки для суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань, істотно впливали б на можливість джерела влади в Україні (народу), у тому числі його інституціоналізації у формі громадянського суспільства, впливати на ухвалення рішень суб'єктами державної влади на місцевого самоврядування.

Поряд із здійсненням права на свободу мирних зібрань, завжди перебуває охорона та захист цього права, що в системному розумінні дозволяє вести мову про існування в суб'єкта не лише потенційної, а й практичної можливості використати гарантоване державою право на свободу мирних зібрань.

Водночас ступінь захищеності прав людини, можливості їх реалізації є показником ефективності громадянського суспільства [16, с. 111]. Таким чином, право на свободу мирних зібрань є, з одного боку, результатом розвитку громадянського суспільства та його інститутів, а з іншого — право на свободу мирних зібрань розвиває громадянське суспільство. Як результат, право на свободу мирних зібрань відіграє не лише динамічну функцію розвитку громадянського суспільства, а й є ціннісним орієнтиром громадянського суспільства та демократичності відносин у ньому, у тому числі й відносин за участі держави, її органів та окремих посадових осіб. Вважаємо, що права на свободу мирних зібрань не можна позбавити потенційного суб'єкта його здійснення, яким визначені «громадяни», «люди», «кожен», «усі». Застосування обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань повинно мати індивідуальний характер, що є проявом відповідальності в перспективному її вияві.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, зазначимо, що право на свободу мирних зібрань відіграє значну роль у формуванні, становленні та розвитку громадянського суспільства. Зазначена роль обумовлена функціями, які право на свободу мирних зібрань має в громадянському суспільстві та його відносинах із державою. Саме право на свободу мирних зібрань поєднує в собі компоненти вияву конфлікту, пошуку компромісу та затвердження консенсусу інтересів громадянського суспільства, його інститутів, окремих членів та груп цього суспільства, з одного боку, а також держави, її апарату – з іншого. Хоча і в середині самого громадянського суспільства право на свободу мирних зібрань виконує зазначені функції.

Як наслідок, право на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві набуває значення цінності, за якою визнається наявність самого громадянського суспільства, вид державного режиму, а також стан демократичності наявних у суспільстві та стосунках з державою відносин.

Як цінність, право на свободу мирних зібрань знаходить своє логічне відтворення та закріплення в нормах позитивного права. Водночас формалізація права на свободу мирних зібрань у відповідних нормативно-правових актах може бути лише кроком у визнанні цього права як цінності, адже основним є не формалізація, а можливість реального використання права на свободу мирних зібрань його носіями, стан охорони та захисту права на свободу мирних зібрань з боку держави, яка володіє монополією на забезпечення правопорядку, створення умов здійснення прав і свобод людини. Переконані, що якісне нормативно-правове регулювання права на свободу мирних зібрань має передбачати свободу вибору та здійснення цього права його носіями, а з іншого – абсолютне визначення повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення безперешкодних умов здійснення цього права, нормативно-правового визначення вичерпного переліку умов обмеження права на свободу мирних зібрань та підстав, які можуть слугувати приводами для порушення процедури та встановлення обмежень чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань. Сьогодні Україна та її правова система потребують ухвалення якісних норм, спрямованих перш за все на унормування повноважень суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань його носіями, тоді як до встановлення додаткових обов'язків для суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань повинно збалансовуватися наданням таким суб'єктам додаткових прав і свободи для вибору дії чи бездіяльності.

Використані джерела:

1. Кресіна І. До питання про визначення поняття громадянського суспільства і української революції 2004 року. *Політичний менеджмент*. 2005. № 6. С. 3-6.
2. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
3. Дубас Н. Я. Поняття громадянського суспільства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. № 4. С. 13-20.
4. Кваша А. Розвиток громадянського суспільства в Україні та проблеми об'єктивності його дослідження. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44(1). С. 91-97.

5. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2013. 536 с.

6. Лютюк О. Функції громадянського суспільства в умовах євроінтеграції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 5. С. 72-78

7. Пижов О. М., Грохольський О. О. Формування та розвиток громадянського суспільства в Україні (цивільно-правові аспекти). *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 89-94.

8. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>. (дата звернення: 27.11.2020).

9. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі № 1-11/2012 за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#n54>. (дата звернення: 27.11.2020).

10. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>. (дата звернення: 27.11.2020).

11. Колодій А. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми і шляхи розвитку. *Право України*. 2010. № 7. С. 12-17.

12. Горбунова Л.М. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 6-11.

13. Корнієнко В. Правові основи громадянського суспільства сучасної України (інституційний аспект) : автореф. дис... канд. юрид. наук. за спец.: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса, 2007. 19 с.

14. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. В. Лациба, А. О. Красносільська [та ін.] ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : Агентство «Україна», 2011. 132 с.

15. Бондаренко Н. Становлення громадянського суспільства в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 16-22.

16. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства: до постановки питання. *Юридичний вісник*. 2006. № 1. С. 110-113.

17. Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна): Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2011 року. URL : [https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_A/RES/71/205_\(2016\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_A/RES/71/205_(2016)). (дата звернення: 27.11.2017).

18. Резолюція Совета безопасности ООН от 26 февраля 2011 года № S/RES/1970. URL : [https://ru.wikisource.org/wiki/Резолюция_Совета_Безопасности_ООН_№_S/RES/1970_\(2011\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Резолюция_Совета_Безопасности_ООН_№_S/RES/1970_(2011)). (дата звернення: 27.11.2017)

19. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід : дис... докт. юрид. наук по спец.: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Суми, 2015. 451 с.

20. Право і прогрес: запити громадянського суспільства. Монографія. / [Ю. С. Шемпученко, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко та ін.] ; за заг. ред. Н.М.Оніщенко. Київ : Наукова думка, 2020. 368 с.

21. Самбор М. А. Практика запровадження обмеження права на свободу мирних зібрань в адміністративному порядку та місце судової гілки влади у визначенні допустимості таких обмежень. *Вісник ХНУВС – Bulletin of KhNUA*. 2020. № 3 (90). С. 162-176

References:

1. Kresina, I. (2005) Do pytannia pro vyznachennia poniattia hromadianskoho suspilstva i ukraïnskoi revoliutsii 2004 roku. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 6, 3-6. [in Ukrainian].

2. Stepanenko, V. P. (2015) Hromadianske suspilstvo: dyskursy i praktyky. Kyiv : Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

3. Dubas, N.Ya. (2011) Poniattia hromadianskoho suspilstva. Naukovyy visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna. – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Law series. Vyp. № 4, 13-20. [in Ukrainian].

4. Kvasha, A. (2015) Rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini ta problemy obektyvnosti yoho doslidzhennia. *Efektynist derzhavnogo upravlinnia – Efficiency of public administration, issue 44 (1)*, 91-97. [in Ukrainian].

5. Hromadianske suspilstvo: politychni ta sotsialno-pravovi problemy rozvytku : monohrafiia. (2013) H. Yu. Vasyliiev, V. D. Vodnik, O. V. Volyanska et al.; M. P. Trebina (Ed.). Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian]

6. Lotiuk, O. (2014) Funktsii hromadyanskoho suspilstva v umovakh yevrointehratsii. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 5, 72-78. [in Ukrainian].

7. Pyzhov, O. M., Hrokholskii, O. O. (2017) Formuvannia ta rozvytok hromadyanskoho suspilstva v Ukraini (tsyvilno-pravovi aspekty). *Pryvatne pravo i pidpryemnytstvo – Private law and entrepreneurship*, 17, 89-94. [in Ukrainian]

8. Konstytutsiia Ukrainy pryinyata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku.(1996) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#top>. [in Ukrainian].

9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25 sichnia 2012 roku № 3-рп/2012 u spravi № 1-11/2012 za konstytutsiynym podanniam pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen' statti 1, chastyn pershoi, druhoi, tretoi statti 95, chastyny druhoi statti 96, punktiv 2, 3, 6 statti 116, chastyny druhoi statti 124, chastyny pershoi statti 129 Konstytutsii Ukrainy, punktu 5 chastyny pershoi statti 4 Biudzhetnogo kodeksu Ukrainy, punktu 2 chastyny pershoi statti 9 Kodeksu administratyvnogo sudochynstva Ukrainy v systemnomu zviazku z okremymy polozhenniamy Konstytutsii Ukrainy. (2012) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#n54>. [in Ukrainian].

10. Pro spriyannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 liutoho 2016 roku № 68/2016. (2016) URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>. [in Ukrainian].

11. Kolodiy, A. (2010) Hromadianske suspilstvo ta pravova derzhava: problemy i shliakhy rozbudovy. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 7, 12-17. [in Ukrainian].

12. Horbunova, L. M. (2010) Pravovi osnovy rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Biuleten Ministerstva yustytstii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 10, 6-11. [in Ukrainian].

13. Kornienko, V. O. Pravovi osnovy hromadyanskoho suspilstva suchasnoi Ukrainy (instytutsiynyi aspekt). *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa. [in Ukrainian].

14. Pravovi umovy rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini. Shcho potribno zrobyty? / (2011) M. V. Latsyba, A. O. Krasnosilska (Eds.) et al. Kyiv : Ahentstvo «Ukraina». [in Ukrainian].

15. Bondarenko, N. (2018) Stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 2, 16-22. [in Ukrainian].

16. Razmetaeva, Yu. S. (2006) Prava liudyny yak fundamentalna tsinnist hromadianskoho suspilstva: do postanovky pytannia. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 1, 110-113. [in Ukrainian].

17. Stan z pravamy liudyny v Avtonomniy Respublitsi Krym ta misti Sevastopol' (Ukraina): Rezolyutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 19 hrudnia 2016 roku. (2016) URL : [https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_A/RES/71/205_\(2016\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_A/RES/71/205_(2016)). [in Ukrainian].

18. Rezoliutsiia Soveta Bezopasnosti OON ot 26 fevralia 2011 hoda. №S/RES/1970 (2011). URL : https://ru.wikisource.org/wiki/Резолюция_Совета_Безопасности_ООН_№_S/RES/1970. [in Russian].

19. Nesterovych, V. F. (2015) Konstytutsiino-pravovi zasady vplyvu hromadskosti na pryinyattia normatyvno-pravovykh aktiv: zarubizhnyi ta ukrayinskyi dosvid. *Extended abstract of doctor's thesis*. Sumy. [in Ukrainian].

20. Pravo i prohres: zapyty hromadianskoho suspilstva : monohrafiia. (2020) Yu. S. Shemshuchenko, N. M. Onishchenko, N. M. Parkhomenko (Eds.) et al. ; N. M. Onishchenko (Ed.). Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].

21. Sambor, M. A. (2020) Praktyka zaprovadzhennia obmezhennia prava na svobodu myrnykh zibran v administratyvnomu poriadku ta miste sudovoï hilkly vlady u vyznachenni dopustymosti takykh obmezhen. *Biuletyn KhNUIVS – Bulletin of KhNUiA*, 3 (90), 162-176. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2020

Самбор Н. А.,

кандидат юридических наук,
начальник сектора мониторинга Прилуцкого районного
отдела полиции Главного управления
Национальной полиции в Черниговской области
(г. Чернигов - г. Прилуки, Украина)

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНЫХ СОБРАНИЙ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: ЦЕННОСТЬ И ФУНКЦИИ

В статье исследуются гражданское общество в Украине, его понимание и место права на свободу мирных собраний в современном гражданском обществе. Указано, что гражданское общество не способно существовать и развиваться, но и зарождаться без реализации гражданами их права на самоопределение, в частности права на свободу мирных собраний. Однако, важным является правовое регулирование права на свободу мирных собраний, которое должно отражать свободу осуществления этого права исключительно в пределах, определенных Конституцией и законами Украины.

Автором отмечено, что право на свободу мирных собраний выступает ценностью гражданского общества, критерием демократии отношений в обществе.

Ключевые слова: гражданское общество, право на свободу мирных собраний, функция, ценность.

Sambor M.,
Ph. D. in Law,
Head of the Monitoring Department
of the Pryluky Police Department
the Main Directorate of the
National Police in Chernihiv region
(Chernihiv - Pryluky, Ukraine)

THE RIGHT TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY IN CIVIL SOCIETY: VALUE AND FUNCTION

The article examines civil society in Ukraine, its understanding and the place of the right to freedom of peaceful assembly in modern civil society. Civil society, as a highly organized system with various social connections and relations, is in constant relations with the state. Such relations determine the type of state regime, and depending on the latter - the possibility of the emergence, formation and development of civil society in the state. Civil society is not able to exist and develop, but is born without the realization of the carriers - the population of the state, its right to self-determination, which is exercised in the form of the right to freedom of peaceful assembly. The right to freedom of peaceful assembly plays a dynamic role in civil society, as it unites members of society with the same interests, demonstrates and communicates to society and the state the existing interests of civil society and its institutions. As a result of the dynamic function of civil society, the right to freedom of peaceful assembly expresses a conflict of interest between civil society, its institutions, individual members of society and the state, and the right to freedom of peaceful assembly can offer compromise solutions to reach consensus. making government decisions that affect various spheres of life of civil society as a whole and its individual institutions or citizens or their individual groups, strata. Together with the performed function, the right to freedom of peaceful assembly in civil society is a value, a value guideline that determines the democracy of the state and relations within it, the presence and level of development of civil society itself. Therefore, it is important to regulate the right to freedom of peaceful assembly, which should reflect the freedom to exercise this right, as well as the proclaimed principles of state and local government in ensuring the exercise of this right, based on the fact that these bodies and their officials can and should to act exclusively within the limits and in the manner specified by the Constitution and laws of Ukraine. In all its unity of content, form, place and role, functions, legal regulation, the right to freedom of peaceful assembly is a value of civil society, a criterion for the democracy of relations in society.

Keywords: civil society, right to freedom of peaceful assembly, function, value.